Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 ИЮНЬ 3
Зунай эхин (могой) һарын 14
ЧЕТВЕРГ
Гарагай 5
№ 102 (18716)
газетын сэн: захилай — 50 мүн., Хэлсээтэ сэн

Буряад Республикын Верховно Советдэй арбан хоёрдохи сесси

2-ой үглөөнэй заседание Буряад Республикын Верховно Советдэй Түрүүлэгшэ Л. В. Потапов хүтэлбэрилдэг.

«Һорилгын» үедэ республикын эрдэм һуралсалаа түгэсхөөд, багшалдаг бэшэ, харин үйлэдбэри, барилга дээрэ хүдэлмэришэдөөр эльгээгдэдэг. Иимэ хүдэлмэришэдые республикэ мэргэжэлэй олохон училищинууд гаргадаг юм. Заагдаһан эдэ бүгэдэһөө уламжалан, тус хаажа, эзэлдэг байшаныень Новосибирскэй Буряадай филиалдэ дамжуулха гэһэн республикэ Верховно Советдэй Президиумэй Тогтоол абтаа.

Техникумэй коллектив энэ тогтоолые буруушаагаа.

С. Д. Намсараев дээрэ заагдаһан баримтануудые тоолоод, техникум хааха шиидхэбэриин зүб байһые баталба.

Арадай депутат, журналист О. П. Дунаева хэблэлэй гаргашануудай үдэрһөө үдэртэ нэмэжэ байһан мүнөө үедэ аймагай газетэнүүдэй хаагдаха туйлдаа хүрөөд байһан тухай депутадай асуулта урда үдэрынь хэ нэн. Министрнүүдэй Советдэй Түрүүлэгшын орлогшо Г. Н. Манжуев харюу үгэхэдөө, бүхы газетэнүүдэй, нланғаяа буряад газетэнүүдэй, хэһэгэй too доошолно, харин гаргашануудынь улам нэмэнэ гэжэ мэдээсэбэ. Гэбэшье тус тус аймагуудай захиргаануудаа, Советүүд газетэнүүдые байгуулаа һэн тула тэдэнээ тэдхэхэ, мүнгэ олохо уялгатай юм бэзэ гэжэ Г. Н. Манжуев хэлэбэ. Л. В. Потапов энэ асуудалые Верховно Советдэй Президиум дээрэ хаража үзэхэбди гэжэ нэмэбэ.

Саашань «Уһан тухай» Буряад Республикын хуулиин проект тухай Министрнүүдэй Советдэй Түрүүлэгшын орлогшо М. И. Семёнов элидхэбэ. Һүүлээрнь тус хуулиие статья статьягаар зүбшэн хэлсэлгэдэ депутадууд Б. В. Кузьмин, Н. А. Астапенко, К. П. Альцман, В. В. Устинов, Е. А. Агеев, Ю. П. Седов, финансын министр В. А. Дырхеев, Верховно Советдэй комитедэй мэргэжэлтэн В. Б. Бохиев, депутадууд А. И. Касьянов, Б. Б. Рыбдылов, В. О. Гейдебрехт гэгшэд хабаадаад, тус Хуулин бүхы дээрээ баталагдаба.

Буряад Республикын «Соёл тухай» Хуулиин проект тухай соёлой министр Н. Ю. Мадуев элидхэл хэбэ. Һүүлээрнь тус хуулиие түрүүшын уншалгаар баталха гэһэн шиидхэбэри 96 депутадай тоогоор абтаба. Хуулиин проектые Верховно Советдэй Соёлой, спортын, залуушуулай политикын талаар комитедтэ саашань нэмэжэ зохёогоод, хэблэлдэ толилхо гэһэн даабари үгтөө.

«Эрдэм һуралсал тухай» Буряад Республикын Хуулиин проект тухай эрдэм һуралсалай министр С. Д. Намсараев элидхэл хэбэ.

Сесси хүдэлмэрнеэ мүнөөдэр үргэлжэлүүлээ.

ХҮСЭНДӨӨ БАЙҺАН ХУУЛИИН ҮНДЭҺӨӨР

Федерациин шэнэ проект тухай республикын Верховно Советдэй Түрүүлэгшэ Л. В. Потаповай урда үндэ элидхэл зүбшэн эхилбэ.

Павловай үгэ депутат Иосиф Терентьевич долгой, хурса хэ- ямаяа шууд мэ- ха юм. Харин нэгэ нүхэсэл байгаа. Ушарынь Л. В. Павлов урда хоногто Москвада үлэгэй бүридэлдэ Конституциин хоёр нинтэлэн нарин- зүблөөндэ хабаада- дай һанамжаар ционно кризис үшөө Гэбэшье хүсэндөө Конституциһаа га- Конституциие ба- баха болоо һаа, ин- болохо бишүү. ции баталан абал- хуулжа болохогүй. проект бэлдэһэн бү- мүнөөдөө өөрынгөөл годолой түлөө бай- хоёрто Федера- субектнүүд юун бо- жэ шууд тодорхой- ой. Үндэһэтэнэй өө- хуби заяа тодор- ол ёһон баталагдаа- федеративна договорые онол аргануд зо- гүй. Дурсагдаша үдэй ёһоор феде- хуулинуудай хүсэ- бүлюу. титуционно реформо эр байһан хуулиар эгдэхэ ёһотой гэжэ Павлов онсолбо. Фе- ин субектнүүдэй ха- татайгаар болохо кол- ционно зүблөөн дээрэ туциин нинтэлэгдэ- сет бэлдээд, тэрэниие ү, али гурбан долоон соо федерациин субъ- ө уриншалан һайшаа- той. Тэрэнэй һүүлээр туциин проектые Ара- депутадуудай съездын дэ дурадхаха. Съез- таалжа шадаагүй һаа. Конституцида зоһаба- хуулжа, шэнэ Консти- баталха арга замууд хойлогдохо, шэнэ Кон- ние баталан абаха Хуули, Конституцион- лаан тухай Хуули аб- тойгоо. Конституциин эгдэһэн проектые ре- думдэшье гаргахада ю. син Федерациин Кон- ин бэлдэхэ талаар Мо- а болодог суглаандаа хоёрдохи үдэр Федерациин шэнэ Конституциин проект тухай Буряад Республикын шэнэ Конституциин текстүүдтэй хүсэд һайнаар, тодорхой болгоогоо хабаадахамнай хэсүү байна гэжэ И. Т. Павлов мэдүүлээ.

Засагай хоёр һалаагай хоорондо боложо байһан хурса хёмороолдооной эрхэ байдалда шэнэ Конституци баталан абаха эрхэтэй үгбди гэжэ депутат **Ц. Б. Батуев** асууба. Хүсэтэй хурсашье һаань, нэгэ хүндэ тааруулһан Конституци абажа болохогүй. Тиимэһээ мүнөөнэй съездын, Верховно Советдэй орондо хоёр палататай парламент байгуулаад, саг зуурын Конституцыяр ажаһуухада яаба гээшэб? Харин шэнэ Конституциие шэнэ парламент абаха ёһотой гэжэ Ц. Б. Батуев тоолоно.

Энэ асуудалай онсо шухала, холын хараатай, бүри манай ашанар, зээнэртэшье хабаатай һэн тула тэрэниие яаруулһанай хэрэггүй гэжэ профессор **Г. Л. Санжиев** һанамжалба. Тиихэдээ энэ талаар урданай Россидахи, совет үеын болон бүхэдэлхэйн дүй дүршэлые хараада абаха шухала. Конституциин хоёр проектээр Россин Федераци унитарна гүрэн мэтээр үзэгдэнэ, Республикануud гүрэн гэжэ тодорхойлогдоногүй. Тэрэшэлэн республикада ажаһуулгаар баталагдаһан Буряад Республикын шэнэ Конституциин текстгүйгөөр хүсэд һайнаар, тодорхой болгоогоо хабаадахамнай хэсүү байна гэжэ И. Т. Павлов мэдүүлээ.

Засагай хоёр һалаагай хоорондо боложо байһан хурса хёмороолдооной эрхэ байдалда шэнэ Конституци баталан абаха эрхэтэй үгбди гэжэ депутат **Ц. Б. Батуев** асууба. Хүсэтэй хурсашье һаань, нэгэ хүндэ тааруулһан Конституци абажа болохогүй. Тиимэһээ мүнөөнэй съездын, Верховно Советдэй орондо хоёр палататай парламент байгуулаад, саг зуурын Конституцыяр ажаһуухада яаба гээшэб? Харин шэнэ Конституциие шэнэ парламент абаха ёһотой гэжэ Ц. Б. Батуев тоолоно.

Энэ асуудалай онсо шухала, холын хараатай, бүри манай ашанар, зээнэртэшье хабаатай һэн тула тэрэниие яаруулһанай хэрэггүй гэжэ профессор **Г. Л. Санжиев** һанамжалба. Тиихэдээ энэ талаар урданай Россидахи, совет үеын болон бүхэдэлхэйн дүй дүршэлые хараада абаха шухала. Конституциин хоёр проектээр Россин Федераци унитарна гүрэн мэтээр үзэгдэнэ, Республикануud гүрэн гэжэ тодорхойлогдоногүй. Тэрэшэлэн республикада ажаһуулгаар баталагдаһан Буряад Республикын шэнэ Конституциин текстгүйгөөр хүсэд һайнаар, тодорхой болгоогоо хабаадахамнай хэсүү байна гэжэ И. Т. Павлов онсолбо. Федерациин субъектнүүдэй хаатайгаар болохо конституциин нинтэлэгдэсет бэлдээд, тэрэниие ү, али гурбан долоон соо федерациин субъ- ө уриншалан һайшаатой. Тэрэнэй һүүлээр туциин проектые Арадепутадуудай съездын дэ дурадхаха. Съезталжа шадаагүй һаа. Конституцида зоһабахуулжа, шэнэ Конститу баталха арга замууд хойлогдохо, шэнэ Конние баталан абаха Хуули, Конституциондлаан тухай Хуули абтойгоо. Конституциин эгдэһэн проектые ре- думдэшье гаргахада ю. син Федерациин Кон- ин бэлдэхэ талаар Мо- а болодог суглаандаа

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Эд хэрэглэмжын дэлгүүрэй асуудалнуудай талаар комитедэй эзлжээтэ сасседани дээрэ.
С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Хабарай тарилга-93

БАЯН УРГАСЫН ТҮЛӨӨ

Хабарай дунда һарын һүүлшын үдэрнүүдтэ газаа гансата ехэ дулааржа, зунай амисхал орожо эхилһэн байгаа. Гэбэшье байгаали эртээнһээ бэлэглэһэн нарата үдэрнүүдээ минитээр үгэхэгүй гэнэндэл, гансата хүйтэн амисхал оруулжа, саһаар шэдэлжэ, шанга гэгшээр шуургалжа эхилээ һэн. Иимэ хүйтэн, хагсуу һалхинда эгээл түрүүн хүдөө ажахы ехэ хохидолдо ороо гээшэ бэд даа. Байгаалиин хүлеэгдээгүй энэ ехэ сохилтын һүүлээр Хурамхаанай совхозой Зүүн-Хүнтэйдэ оршодог Доодо-Томоогтын нэгэдэлэй полевой стан хүрэжэ ерэбэбди. Манай эндэ ерэхэдэ, үглөөнэй гуулин шара наран, бүгдээгэр хара үүлэнүүдэй дундуур тэмтэрэн, аалихан өөдөө дэгдэжэ байгаа һэн.

Тэнгэриин бүхы аашануудһаа хашаршаһан наһатай агроном Сэсэг Александровна Нечкина бүгдээгэр үүлэнүүдые хараһадаа, һанаа алдажа:

— Баһал хии бараанинь боложо, хүйтэн һалхин буухань гү? Ямар хүшэр юм даа? Хахалагдаһан шиигтэй газарай нюруу һүниин хүйтэндэ таһа хүрэнэл,— гэжэ хэлээд, оньһон техникын хажууда байһан хэдэн механизаторнууд тээшэ бидэниие дахуулжа абаашаба.

— Хабараймнай тарилга унжагайрхань ха. Саһан ороо, газарнай яһала шиигтэхэнь гэжэ баясажа байгаалди. Энэ хара һалхин саһые шобто үлеэжэ абаашахань лэ,— гэжэ хээрын һэбшээ һалхинда үлеэлгэжэ, наранда шаруулжа, хүрин хаха шарайтай болоһон, түхэреэн хара нюдэтэй Бэлигтэ Малановехэл һанаа зобонгёор хэлээ һэн.

— Иигэһээр дулаараа һаань, ехэшье һаатахагүй хабди. Оньһон техникэмнай бэлэн. Гансал газарнай шииг нойтоёо алдана аа гү? Иигэжэ хүйтэржэ, нобшоржо байгаа һаань, мүртэй һайн ургаса абаашьегүй байхадаа болохобди. Тээд байгаалиие динлэхэ бэшэ хадаа яахабши?—гэжэ механизаторнуудай нэгэн үгэ залуулан, хөөрэлдөөндэмнай оролсобо.

Бидэнэй нигэжэ хөөрэлдэһөөр байтар, нэгэдэлэй түрүүлэгшэ Дугар-Цырен Очирович Аюшиев хажуудамнай ерэжэ, мэндэшэлдсэжэ, ямар ажал хэгдээд байнаб гээд һонирхоходомнай, нигэжэ харюусаа һэн:

— Гурбадахи поли дээрэ эртын ороохото ургамалнууд таригдаад байна. Тэндэ 260 гектарта шэнэисэ таряабди. Газарынь яһала шиигтэй байгаа. Механизаторнууд Владимир Тыхеев, Рабдан Будаев, Бэлигтэ Маланов гэгшэд энэ ажалые ДТ-75 түхэлэй гэнжэтэ тракторнуудаар яһала шанартайгаар бэслүүлээ.

...Д-Ц. О. Аюшиевай хүтэлбэрилдэг коллективтэ дүй дүршэл ехэтэй механизаторнууд үсөөн бэшэ юм. Тэдэнэй тоодо Хобито Дылыков Эдуард хүбүүнтэйгээ, Буряад Республикын габьяата механизатор Дарма Очиров Жамсаран хүбүүнтээ аха дүү Баяр, Хобито Тудуповууд ороно. Эдэ нүхэднай халаан бүриингоо даабари заабол шанар һайтайгаар дүүргэдэг юм. Нэгэдэлэй механизаторнууд дүн хамта 2300 гектар талмайда тарилга хэхэ хараатай. Тэрэнэйнгээ 853 гектарта шэнисэ, 450-дань — өсёос, бэшэндэнь — зелёнко тариха. Нэгэдэлэй полевой станда таатай зохид байдал түхеэрэгдэнхэй. Эгээл түрүүн тэдэнэр, һайн шанартайгаар шанагдаһан эдеэ хоолоор хангагдана. Хамтын байрадань таатай зохидоор түхеэрэгдэһэн тусхай таһалгануud бии. Тэдээн соонь дулаан, һарууд. Сүлөө сагтаа хараха телевизортэй, Гадна газетэ, журналнууд саг болзортоо асарагдажа, механизаторнуудай анхаралда табигдана.

Иимэ һайн эрхэ байдалда хүдэлжэ байһан механизаторнууд, хабарай тарилгын хамаг хүдэлмэрние хаһа болзор соонь, һайн шанартайгаар дүүргэжэ, ороохото ургамалнуудай баян ургаса хуряажа абаха хэрэгтэ хүсэ шадалаа элсүүлэн ихүдэлхөөр бэлэн байһанаа мэдүүлээ һэн.

Г. ГАРМАЕВ.

ДЭЛИСЭ ЕХЭТЭЙГЭЭР...

Бэшүүрэй аймагай «Победа» колхозой таряашад эдэ үдэрнүүдтэ хабарайнгаа тарилгые үргэнөөр ябуулжа байна. Жэшээлбэл, залуу бригадир Виктор Алексеевич Сидоровэй хүтэлбэрилдэг звеногой гэшүүд мүнөө эртын ороохото ургамалнуудые тарижа дүүргэхэ дүтэлөө. Энэ звенонь элдэб түхэлэй 20 трактор болон хэрэгтэй машинануудаар гүйсэд хангагданхай юм. Таряашадта 1300 гаран гектар таряалангай газар, 240 гектар сабшалан даалгагдаһан байна.

Энэ хабартаа ургаса ургуулагшад 700 гектарта шэнисэ, 300 гектарта ороохото ургамалнуудай холисо, 100 гектарта кукуруза тарихаар, 30 гектарта хартаабха һуулгахаар түсэблэнэ. Мүнөө сагта бүхы гаргашын үнэтэй болоошьо һаань, механизаторнууд поли дээрээ минеральна үтэгжүүлгэ оруулжа, наг шэбхэ гаргажа тараагаа. Тиихэдэ Олтирогой, Хуруудай сабшалан дээрэ культуртехническэ хүдэлмэри хэгдэнэ.

Таряашад байгша ондо сагай уларилай хэды таарамжагүй байбашье һаань, тогтууритай баян ургаса ургуулхаар эрмэлзэнэ.

В. ЖИГЖИТОВ.

УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи нюурта. Дэлгүүр: социальна хамгаалгын асуудалнууд. В. Андреев: «Хэндээ хэрэгтэй салин бэ?». Д. Улымжиев, «Монголой, Түб Азнин элитэ шэнжэлэгшэ».

3-дахи нюурта. Поэт Дансаран Доржогутабайн 60 наһанай ойдо. Р. Дашиева: «Зоной залаада, түрын туруудэ». Шүлэгүүдэйнь дэбтэрнээ. Ц. Гонгоров. «Нютагтаа хүндэтэй».

4-дэхи нюурта. Һүроотэ жэлэй баатарнууд. Ц. Цырендоржиев: «Хоёр дайнда хабаадаа һэм...». Спорт.

ЭРДЭМТЭДЭЙ КОНФЕРЕНЦИ

ЭРДЭМТЭН, аяншалагша, Буряад-Монголой автономи- республикын эрдэм һуралай түрүүлэгшын нарком, профессор зохёолшон Базар Барадинай түрэһөөр 115 жэл болоо оной июнийн 1-дэ болоо юм. Энэ ойе үнгэрэхэ зорилгоор Буряадай эрдэмтэдэй түбэй президиум хүдэлэй комитет байгуулаһан байна. Энэ комитетэй түрүүлэгшын орлогшо, профессор Т. М. ДУГАРЖАПОВА манай корреспондент Д. ЖУГДУРОВА хөөрөөбэ.

— Элитэ эрдэмтэн, нинжэ ажал ябуулагшын түрэлгэ үдэрые Буряад ороной ард зон, олон нинтэ эрдэмтэд, тэдэнэй хороон үргэнөөр тэмдэглэхэеэ бэлэдхэл хэжэ байна гэжэ мэдэнэбди. Татьяна Максаровна, тодорхойлходо, ямар юумэн хэгдэжэ байнаб, хэлжэ үгыта.

— Базар Барадинай уран зохёолнуудайнь суглуулбарние урид хэлэгдэхэ үгэтэйгөөр, эрдэмтын намтартайнь Цырен-Апчик Дугар-Нимаевич Дугар-Нимаев Сэлдээд, Буряадай номой хэблэлдэ тушаһан байгаа. Тээд мүнгэнэй үгы дээрэһээ энэ суглуулбарнин хэблэгдэхэ аргагүй болоходонь, тэрээн соohоонь «Чойжид хатан». «Ехэ удаган абжаа» — эдэ хоёр зүжэгүүдыень нэгэ ном болгоно, Хурамхаанай типографида барлуулжа байнабди. Суглуулбариниень бүгэдөөрнь хожом гаргаха хараатайбди. Гадна конференци дээрэ эрдэмтэдэй уншаха элидхэлнүүдэй хуриангы хубинууд (тезисүүд) хэблэгдэжэ байна.

— Эрдэмэй конференци ямараар үнгэргэгдэхэ хараатайб? Хэр олон эрдэмтэд хабаадаха юм?

— Байгша оной июнийн 14—15-най үдэрнүүдтэ конференци болохо юм. БНЦ гэй президиумэй түрүүлэгшэ, эмхидхэлэй комитедэй түрүүлэгшэ, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор; профессор В. Ц. Найдаков оролтын үгэ хэлэжэ, хуралдаае нээхэ. Эндэмнай хаа хаанаһаа олон эрдэмтэд ерэжэ, элидхэлнүүдые уншаха юм.

Монголоо академик С. Норовсамбу, эрдэмэй доктор профессор Д. Ёндон болон бусад олон эрдэмтэд ерэхэ болонохой. Мүн Хитадһаа, Японоо эрдэмтэд ерэхэ ёһотой. Манай ороной ехэ түбүүдһээ—Москвааһаа, Санкт-Петербургһаа, Новосибирскһээ, Хальмагһаа олон айлшад бууха юм. Тиихэдэ Агын округоо эрдэмтын түрэлхид, бусад түлөөлэгшэд ерэхэ. Манай городой эрдэмтэд хабаадаха.

Түрүүшын үдэр «Базар Барадин: ажабайдальнь ажал ябуулгань» гэһэн темээр улаасхоорондын эрдэмтэдэй хөөрэлдөөн (түхэреэн дабжадта һуугаад) болохо ёһотой. Дүрбэн тэгшэ бэлигтэй, эрдэмтэй хүн ябаһан туладань Базар Барадинай ажал ябуулга тухай ехэ олон элидхэлнүүд уншагдахаар хараалагданхай. Эдээнние хуу тоолонгүй, гол асуудалнуудыень дурдаһуу. Энэ эрдэмтын, нинтын ажал ябуулагшын хүдэлмэри, намтарые бүрин хүсэдөөр харуулха, зүбшэхэ, сэгнэхэ, эдэ бүгэ'дэнһөө тобшолол хэхэ байһаниинь эли.

Эрдэмтын нинтын ажал ябуулга болон буряад арадай саашанхи хүгжэлтэдэ хабаатай асуудалнууд, арадай эрдэм һуралсалда, гэгээрэл болбосоролдо оруулһан хубитань, тиихэдэ Базар Барадинай эрдэм шинжэлэлгын асуудалнууд (лингвистика, монгол, буряад хэлэ бэшэг хүгжөөлгэ, арадай аман зохёол суглуулгада хэһэн ажал гэхэ мэтэнүүд). уран зохёолнуудынь — эдэ бүлёг асуудалнуудаар харин оронуудай, манай гүрэнэй эрдэмтэд элидхэлнүүдые хэхэ юм.

Монголоо академик Д. Ёндон, Японоо академик Ю. Ёсиока, Хитадһаа академик Ю Ши Ин, Москвааһаа академик Ю. Ф. Рерих, Санкт-Петербургһаа академик Ю. Ф. Гусев, Новосибирскһээ академик Ю. Н. Рерих, Хальмагһаа академик Ц. Ж. Ванчиков, Агын округоо эрдэмтэн Ц. Ж. Цыдыпов

Дэлгүүр: социальна хамгаалгын асуудалнууд

ХЭНДЭЭ ХЭРЭГТЭЙ САЛИН БЭ?

Нэн түрүүн нэгэ нимэ мэдээсэл дуулгаха хүсэлэнтэйб. Хаана, ямар гүрэндэ дунда зэргын хүдэлмэришэндэ нэгэ час соо ажал хэһэнэйнь түлөө хэды шэнээн хүлһэ түлэнэб гээд хаража үзэхэдэ, нимэ байна: Францда—15,2, Италида— 16,2, Португалида—3,5, Урда-Корейдэ—4,1, Сингапурта — 3,7, Гонконгдо—3,2, Мексикэдэ—1,8, Таиландда — 0,6, Индонезидэ—0,2, Польшодо—2,7 США-гай доллароор түлэнэ.

Харин Россин гүрэндэ 1992 оной һүүлдэ дунда зэргын салин 18 мянган түхэриг боложо байгаа. Иигээд тооложо үзэхэдэ, Россин дунда зэргын хүдэлмэришэн нэгэ үдэрэй туршада нэгэ доллар 9 цент, нэгэ час соо 14 цент олоно. Дэлхэй дээрэ үшөө хэн энээнһээ бага салин абана хаб?

Харин манай республикада абажа харахада, 1993 оной байдалаар тон бага салин 4275 түхэриг, дунда зэргын салин 25628 түхэриг болоно. Зүгөөр нэгэ хүнэй амидархын тула 16.200 түхэриг хэрэгтэй болохо гээд тоологдоно.

Хүн гээшэ хаанаһаа лагаад бии болоһон бэ гэжэ эрдэмтэдтэйшье, бурхан шажантайшье тоосолдохо аргамгүй. Гэбэшье хүн зоной эрхэ байдал юундэ нимэ тэнсүүригүй, тэгшэ бэшэб гэһэн асуудал минии зүрхэ сэдьхэл үнинэй үбдэхөөдэг. Али энэмнай одоол бурхан байтараа нэгэ ушар һандаб. Улаан-Үдэ хотын нэгэ предприятиин профкомой түрүүлэгшэһээ туһаламжа эрихээ ерээ хаш. Эдэ һамгад фабрикадаа ажалгүй болоһонһоо түлөөһэгүй амаралтада гараха баатай болоо. Зүгөөр эдэнэр үхи хүүгэдээ ягаад тэжээхэ юм? Энээн тухай эдэ һамгад республикын профсоюзуудай советэй түрүүлэгшэ Н. А. Розановта хандаһан байна. «Шадаха һаа, туһала, үгы һаа, шамһаа шадалтай, ухаатай хүндэ тушаалаа тушаа!» —гэһэн эрилтэ табяа.

Нүхэр Н. Розанов энэ хүшэр ушарай һабагша олохо гэжэ эдэб министерствэнүүдэй, предприятинуудай хүтэлбэрилэтшэдтэй уулзаа. Үүдэ, богоһыень татаа. Зүгөөр арад зондо ойлгуулмаар харюу олоогүй. Юундэ? Эндэ манай гүрэнэй тогтууригүй байдал, гурим журамаа алдаһан дэлгүүрэй экономико гэмтэй гэжэ Н. Розанов ойлгоошье һаа, өөрөө ямар хэмжээ абаха аргатайб? Үлэн хоохон эхэнэрнүүд Розановай хэлэһэн үгэнүүдые ойлгоо юм аал? Эдэ мэтын шухала асуудалнуудые шиидхэхын тула гүрэн түрын дээдын зургаануд гэжэ байна. Тэдэнэр юун тухай бодожо байдаг юм? Энэ асуудал уншагшад бүхэндэ һонирхолтой.

В. АНДРЕЕВ.

Түмэр замшадай локомотивна, вагонно депонуудай хүдэлмэришэдэй эрилтэ хэрэглэмжэ хангажа байха албануud бии юм. Тэдэнэрэй нэгэн гэхэдэ, ОРС-ын столовонуud болоно. Вагонно депогой столовын коллектив үглөөнэй 8 сагһаа һүнинин 2 саг болотор гурбан халаанэй туршада таһалгаргүй ажалладаг, вагон заһабарилагшадые эдеэ хоолой эүйлнүүдээр хангажа байдаг. Столоводо бүхыдоо 22 хүн ажаллана.

Олон жэлэй туршада эндэ тогоошоноор хүдэлжэ байһан Мария Борисовна Разуваева, Ольга Ивановна Агиенко гэгшэд амтатай элдэб янзын эдеэ хоол шанадаг, депогой хүдэлмэришэдэй дунда хүндэтэй болонхой. Столово өөрын кондитерска цехтэй. Тэрэнэй хүдэлмэрилэгшэд халааша, пирожки, лепешко, печени гэхэ мэтын зүйлнүүдые баридаг.

ТҮМЭР ЗАМШАДАЙ СТОЛОВОДО

— Манай түмэр замай отделениин ОРС Зэдын совхозые шефтээ абаһан юм. Тиин бэе бэедээ аша туһатайгаар харилсан хүдэлдэгбди. Тус ажахыһаа һү, зөөхэй хямда сэнгээр худалдажа гбаад, столовоёо ханганабди. Жэшээлхэдэ, нэгэ литр һүн 60 түхэриг өөр абтана, — гэжэ столовын директор Н. А. Гензур хэлэнэ.

Ингэжэ столовын коллектив эдэбхи үүсхэлтэйгээр хүдэлхэдөө, эдеэ хоолой элдэб зүйлнүүдые оложо, хямда сэнгээр абана. Тэдэнэй ашаар олон янзын хоол хүн зондо дурадхана. Ажалша бэрхэ зон эндэ олон. Директорэй хэлэһэнэй ёноор, тогоошод Т. Шестакова, Л. Казачок, М. Тюркина, медсестра Т. Зарубина болон бусад һайнаар хүдэлжэ, коллектив соогоо хүндэтэй болонхой.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: М. Тюркина; тогоошон О. Агиенко.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

СНГ: тобшо һонинуud

НАХОДКО. Британиһаа Находкодо бууһан аяншалагшад Стивен Вэйкфилд ба Фиона Хаши гэгшэд юушье мэдэнгүй байтараа, зайгуул зоной тоодо орошоо һэн, Хэдэн үдэрэй саада тээ япон ошохо ябаһан Россин ашаанай «Саша Кондратьев» судна дээрэһээ манай хилэ сахигшад тэдэниие харанхы һүни буулгаа һэн.

Гэхэтэй хамта Россин транспортаар Япон ошохо бүхы хэрэгтэй документнүүд аяншалагшадта байгаа. Алас-Дурна зүгэй далайн пароходстводо США-гай 140 доллар түлэһэн юм. Манай албан зургаануудта абаһан визэнүүдынь Россин газар дээрэ байха эрхэ олгоһон байгаа.

Суднаһаа буугаад, хайшаашье ошохоёо мэдэхэгүй хадаа тэдэ хоёр унталгынгаа мэшээгүүд соо орожо, дүтын сэсэрлиг соо үглөөгүүр болотор унтаха гэжэ шиидэһэн аад, саг үргэлжэ эндэ сайрладаг болоһон Россин гэр байрагүй зайгуул зоной дунда орошоһон байгаа.

Үглөөгүүр эдэ хоёр аяншалагшад хилэ сахигшадһаа мүртэй харюу абахагүйдөө «үнэн сэхые бэдэрхэ» баатай болоо һэн. Япон ошохо документнүүдээ бэлдэһээр байтартнай Владивосток—Ниигата гэһэн агаарай зам нээгдээ, тиимэһээ Россин ашаанай суднануудта харинн гүрэнүүдэй эрхэтэдые һуулгахагүй гэһэн шэнэ дүрим Москвада гараа гээд Россин Гадаадын хэрэгүүдэй министерствын Находкодо байдаг түлөөлэгшэд ойлгуулаа һэн.

«Теэд самолёдто билет абаха 800 доллар манда үгы лэ,—гэжэ Стивен хэлэнэ.—Гансал бизнесменүүд нимэ сэнгээр нинидхэ аргатай бшуу. Харин бидэ дэлхэйе тойрон аяншалхын тула хэдэн арбаад жэл соо мүнгээ суглуулһан юрын лэ аяншалагшад гээшэбди. Манда мүнгэн үлөөгүй. Япондо ажаһуудаг нагасынгаа хүбүүндэ найдажа ябааб».

Аяншалагшад хэдэн үдэрэй туршада олон тоото эмхи зургаануудаар ябажа гараа. Һүүлээрнь Алас-Дурна зүгэй далайн пароходстводо үгэһэн валютаяа һоорэгнь эрээ һэн. Находкоһоо Япон ошоко шадаагүй һаа, Хабаровск хүрэжэ, Хитадай визэ абаад, Хитад орон соогуур аяншалгала үргэлжэлүүлхэ һанаатай.

КУЗБАСС. Ашаа зөөхэ болон бусад хэрэгүүдтэ түмэр замые хэрэглэлгын улам үнэтэй боложо байһан дээрэһээ Кузбассан шахтернуud шулуу нүүрһэ олзоборилгоёо болюулха баатай болонхой. Мүнөө предприятиин складуудта хэдэн миллион тонно түлишэ хэбтэнэ. Түмэр зам хэрэглэнэнэйнгээ түлөө шулуу нүүрһэшэдэй хэдэн миллиард түхэриг үритэй болоһон дээрэһээ түмэр замшад нүүрһэ зөөхэ дурагүй болонхой. Гадна шулуу нүүрһэнэй үнэ сэнгэй түмэр замай сэнһээ доогуур банхадань, түлишэ абаха дуратайшуул үсоорнэ ха юм.

ИТАР—ТАСС.

ДАБААТАҺАА МЭДЭЭСЭНЭ:

АСАГАДАЙ ДАСАН АЖАЛЛАНА

Асагадай дасанда ерэхэдэмнай, нютагай буддын шажанай бүлгэмэй түрүүлэгшэ Тарба Доржиевич Доржиев дасан соогоо маани уншажа байба. Дасан соо һаруул, дулаан, Асагад, Добо-Енхор, Хотогор, Нохой-Шэбэр, Арьсажал, Эрхирэг һууринуудай ажалшад Асагадай дасан һэргээн бодхоожо, шэнэр барихада, ехэ хубитада оруулһан юм.

Нютагай үбгэн Мижитдоржи Цыдыпович Дондуков тус дасан барилгада һүни үдэргүй ажаллажа, оролдолго үүсхэл гаргаһан юм. Дондуков үбгэн энэ ажалаа нютагайнгаа хубүүндэ, Зүүн Зүгэй хэлэ бэшэгүудые шэнжэлдэг аспирант Тарба Доржиевта даалгажа үгөө һэн. «Үшөө хэхэ ажал ехэ, бии байгаа арга боломжонуудаа хэрэглэжэ, Агван Доржиевай алдарта хэрэгыень бэслүүлхэбди»,—гэжэ Тарба Доржиев энеэбхилэн хөөрэнэ.

САБШАЛАНГАА ҮТЭГЖҮҮЛНЭ, УҺАЛНА

Булад Түмэржапович Чимитовэй хүтэлбэрилдэг таряашадай ажахы Асагад тосхондо һуурижанхай. Тус ажахы хүл дээрээ гаража байна. Малайнгаа үбэлжэлгые муу бэшээр үнгэргэнэ. Урданай буряад зоной абари заншалые һэргээжэ, хабаржаан, намаржаан гэһэн малай бэлшээринүүдые һэргээнэ. Тус ажахын малшад һаяхан Үдэ мүрэнэй ара талада хабаржаан түхеэржэ, малаа хагдатай бэлшээридэ абаашанхай. Механизатор-луговод Цыдендамба Дондуков ехэ сүлөогүй, хабарайнгаа хүдэлмэридэ трактор машинануудаа заһажа байна. Тэрэ нигэжэ хөөрэбэ: «Манай Соорхой гэжэ газарта 90 гектарай сабшаланда минеральна үтэгжүүлгэ гаргаабди. Мүнөө эндэмнай һаяар уһан асарагдажа, уһалагдаха зэргэтэй. Юуб гэхэдэ, эгээл сагтань һайрамай уһа уттуулан үтэгжүүлгэ оруулхада, һалхи шуурганда үлеэгдэдэгүй, гоёор газартаа нэбтэржэ дэбтэдэг шуу.

— Асагад нютагта 9 гектар сабшаланда намартаа наг, шэбхэ гаргаабди. Тэрэ сабшаландаа һалхиие хүндэлүүлэн, саһа үбэлдөө хахалаабди. Юуб гэхэдэ, мүнөө үбэл саһан ехээр ороо бшуу, —гээд хоороогөө дүүргэбэ.

Түрүүшын жэлнүүдтэ Булад Чимитов энэ 9 гектар газарай туд бүриһөө 25 центнер үбһэ хуряадаг һэн. Мүнөөшье жэлдэ энэ сабшалангаа 3 дахин уһалжа, гектар бүхэнһөөнь 30 центнер үбһэ хуряажа абаха зорилготой.

Вл. БАТОРОВ,
Дабаатын сомоной Советэй арадай депутат.

МОНГОЛОЙ, ТҮБ АЗИИН ЭЛИТЭ ШЭНЖЭЛЭГШЭ

Буряад эрдэмтэ Галсан Гомбоевой (1818—1863) түрэһөөр 175 жэлэй ойдо

XIX зуунай түрүүшын хуби (1825 он хүрэтэр) бурлад арадай түүхэдэ онсо тэмдэгтэй юм. Оросой дорнодохи судлалда горитой мүр сараа үлөөһэн гурбан түлөөлэгшэдынь энэ үедэ түрэһэн байгаа. Нэрлэбэл, Алексей Александрович Бобровников, Доржи Банзаров, Галсан Гомбоев болоно. Хуби заяанинь хоорондоо аргагүй адли һэн. Тэдэ юрын бурлад бүлэнүүдтэ түрэһэн, Оросой дорнодохи судлалай түб байһан Казаниин университедтэ гурбуулаа орохо золтой байһан юм. 1833 ондо Казаниин университедтэ тэрэнэй ректор Н. И. Лобачевскиин сэхэ хабаадалгатайгаар монгол судлалай кафедра Европодо түрүүшынхеэ байгуулагдаһан түүхэтэй.

Россида шэнжэлхэ ухаанай үндэһэтэй монгол судлал байгуулагша профессор О. М. Ковалевский, профессор А. В. Попов болон бусад тэдэ гурбанай хуби заланда шухала үүргэ дүүргэһэн байгаа.

БАНЗАРАЙ ДОРЖИИН БАГША

Галсан Гомбоев Буряадай түрүүшын эрдэмтэ Доржи Банзаровтай нэгэ үедэ ажаһуулан, тэрэнэй багшань байһан юм. Доржи Банзаров тухай нилээд олохон ном, статьянууд бэшэгдэжэ, зохёолнуудайнь суглуулбари (СССР-эй, АН, М., 1955) хэблэгдэбэл, тэрээнтэй зэргэ ажалаа ябуулһан дүтынь хүнүүд тухай шэнжэлгэнүүд үсөөн. Галсан Гомбоевой зохёолнууд тэрэ сагтаа мэдээжэ бологүй гэхын аргагүй. Тиихэһээ байха Россин мэдээжэ дорнодохи судлалшад академик А. Шифнер, профессорнууд П. С. Савельев, В. В. Григорьев тэрэнэй шэнжэлгэнүүдтэ үндэр сэгнэлтэ үгэһэн юм. Үдэбшье 1863 ондо Санкт-Петербургын газетэнүүдтэ толилогдоһон хэдэн некрологуудай һүүлээр Галсан Гомбоевой нэрэ имагтал 50 гаран жэл үнгэрһэн хойно нэбтэрхы (энциклопедическэ) толинууд соо дурдагдаа һэн. 1927 ондо «Бурятиеведение» (№ 3—4) журналда Сибириин түүхэшэн П. П. Хороших гэгшын Галсан Гомбоев тухай статья толилогдоһон байгаа. Тэрээнһээ хойшо хэдэн хэблэлгэнүүд соо эрдэмтэ тухай А. С. Шофманай, М. П. Хамагановай, Н. Мадасоной, Н. О. Шаракшиновагай, Д. Б. Улымжиевэй статьянууд гараһан юм. Энэнь тон баг.

Тиимэһээ уншагша олониитэ Галсан Гомбоевой эрдэмэй талаар гаргаһан баатаршалга тухай мүртэй мэдэхэгүй. Эгээл дүтын сагта тэрэнэй зохёолнуудые хэблэхэ шухала.

АТАГАН ПОЛКЫН ХАСАГ — КАЗАНЬДА

Галсан Гомбоев 1818 ондо Селенгинскдэ түрэһэн юм. Шажанайхиһаа гадуур ондоо эрдэм һурадал абаагүй һэн. Бурлад Республикын Түрэнэй түб архивта Казаниин гимназида надзирателяар гэсэл Галсан Гомбоевые шэлэн һунгаха тухай хэрэг хадагалагдадаг. Дасандахи албан тухай дансын ёноор 1843 ондо тэрэ «23-тай, Атаган полкын 5-дахи сотниин хасаг үхибүүдһээ гараһан, 1829 оной майн 10-да хубараг болоһон, удаадахи 12 жэл соо шата дамжан, гэсэлдэ хүрөө, монголоор, түбэдөөр уншажа, бэшэжэ шададаг, орос үзэг бэшэгые зарим тэды мэдэдэг байһан юм».

Тэрэ үеэр Казаниин гимназиин хүмүүжэмэлнүүдэй дэргэдэ надзирателиин тушаалда байгша гэсэл Галсан Никитуев нютагаа бусаха гэжэ шиидэбэ. Тэрэнэй орондо монгол, түбэд хэлэнүүдые барег мэдэхэ хүниие олохо хэрэгтэй болобо. Энэ ушараар Казаниин университедэй профессор О. М. Ковалевскиин болон Байгалай үмэнэхи ахалагша ламын хоорондо бэшэг абалган болоод, амжалтатай түгэсэбэ. «Хүлэн-Нуурай нэгэдэхи дасанай гэсэл, Атаган полкын Галсан Гомбоев Никитуевай тушаалые эзэлхэ хүсэлөө мэдүүлбэ». Тиин 1847 оной зунай эхеэр, Банзаровай гимназиин дүүргэхэ жэлдэ, Галсан Гомбоев Казань ерэжэ, уялгадаа ороо һэн.

Казаниин 1-дэхи гимназинда студентнүүдые дорнодохи амиды хэлэнүүдтэ һургахын тула эдэ хэлэнүүдые мэдэхэ, буса түрэлтэнһөө гараһан таһалгын надзирательнууд дуримэй ёноор хэрэгтэй байһан юм.

Саашадаа багшалхын тула Галсан Гомбоев дээдэ эрдэмтэй болохо ёнотой байгаа. Тиимэнээ гимназида худэлхэ зуураа тэрэ нэгэ доро һурадаг бэлэй.

1843 оной намар Гомбоев санскрит хэлээр лекци шагнахые зүбшөөхэ гуйлтатайгаар ректор Лобачевскидэ хандаба. Зүбшөөл абаад, Банзаровтай хамта Петровто заалгажа захалһан юм. Энэдэ монгол судлалша А. А. Бобровниковтой танилсажа, саашадаа зохёохы дажалай талаар тэрээнтэй барисаатай болоһон байна.

Казаниин 1-дэхи гимназиин, Казаниин университедэй, духовно семинариин һуралсалай худэлмэридэ Галсан Гомбоев 14 жэлэй туршада эдэбхитэйгээр хабаадаһан намтартай.

ПЕТЕРБУРГДАХИ ЖЭЛНҮҮД

XIX зуунай 50-яад онуудай тэнгээр Казаниин университедэй дорнодохи разряд усадхагдажа, Петербург шэлжүүлэгдэбэ. Харин Петербургын университедтэ Дорнодохи факультет нээхэ гэхэдэ, зарим кафедрануудтань багшанар дуталдаба. Монгол хэлээр студентнэртэ дадхал олгохо хэшээлнүүдые эрхилхээр 1856 ондо Казаньһаа Галсан Гомбоев уригдаһан байна. Энэ сагһаа тэрэнэй ажал ябуулгада шэнэ — Петербургдахи үе шата эхилбэ.

Дорнодохи хэлэнүүдэй факультет монгол хэлэнүүдэй лекторэй нэрэ зэргэ Гомбоевто олгохо гуйлтатайгаар университедэй советтэ ороод, тэрэнь хангагдаба.

Һуралсал хүтэлбэрилхын хажуугаар Галсан Гомбоев эрдэм шэнжэлгын сохэхэн хүдэлмэри эрхилдэг байгаа. Казаниин университедтэ Европын түхэлэй дээдэ эрдэм абажа, ород хэлэ ябала һайн мэдэдэг болоһон, монгол, түбэд хэлэнүүдээр мэдэсэеэ нарижуулһан, санскрит хэлэ шудалһан юм. Петербургын университедтэ тэрэ сагай элитэ дорнодохи судалшадтай нягтаар харилсаһанай үндэһөөр шэнжэлхы шадабаряа улам мүлижэ, хүгжөөһэн байна. Хожомынь тэрэнэй оршуулга, зарим статьянуудые ялас гэмэ гэжэ магтаһан профессорнууд Савельев, Григорьев, академик Шифнер гэгшэдэй тэрэ дүтөөр нүхэсэбэ.

Петербургда ерэд, уданшьегүй Г. Гомбоев Императорска археологиин бүлгэмэй дорнодохи таһагай гэшүүнкорреспондентээр һунгагдаба. Энэл бүлгэмэй дорнодохи таһагай хэблэдэг номуудта Галсан Гомбоевой гол хүдэлмэринүүдынь толилогдожо, нэрыень эрдэмтэдэй дунда алдаршуулһан байгаа.

Эрдэмэй нэрэ зэргэ үгышье һаа, Галсан Гомбоев XIX зуунай хахадта Россидахи монгол судлалай хүгжэлтэдэ горитой хубита оруулһан элитэ эрдэмтэ болоно. Тэрэнэй шэнжэлгэнүүд соо Монголой ба Түб Азиин арадуудай түүхын, хэлэ бэшэгэй, шажан мүргэлэй болон этнографиин асуудалнууд тайлбарилагдадаг һэн.

ЭРТЭ УРДЫН БА МҮНӨӨНЭЙ МОНГОЛШУУД

1857 ондо Г. Гомбоев «О древних монгольских обычаях и суевериях, описанных у Плано Карпини» гэһэн хүдэлмэри бэшэбэ. Римэй папа IV Иннокентиин даабарлаар 1246 ондо Монголоор аяншалһан францискан орденой санаартан Плано де Карпиниин тэмдэглэлнүүд түүхэ, этнографиин талаар баян баримтатай юм. Эрдэмтэ Плано Карпиниин зохёолһоо монголшуудай эртэ урдын ёно заншал, һүзэг бэшэрэлнүүдые тодорхойлһон мэдээнүүдые түүбэрилхэһээ гадна тэрэ сагай буряадуud, монголшуудай ажабайдалһаа түүхын, этнографиин нэмэлтэ баримтануудые дурадхаһан байна. Энэ хадаа Г. Гомбоевой шэнжэлэлгын булюу талань байгаа.

Жэшээнь, монголшуудай хүндэмүүшэ зан абари, оршуулха (хүдөөлхэ) ёнололнууд, гал тахилга, сагаан эшэгын һүлдэтэ удха шанар, онгод, һүзэг бэшэрэл, эльбэ шэди гэхэ мэтэ тухай тэрэнэй мэдээнүүд һонирхолтой.

Монгол үгсаатанай хүндэмүүшэ зан абари тухай Г. Гомбоев ингэжэ бэшэнэ: «Энэ заншал түнөөшье хүрэтэр тэрэ заншаа үлэнхэй. Эдеэлжэ байхаһань ерэшэбэл, танил гү, үгы гү, өөрэгүй, бусадтай адли, зоог барилсадаг. Айлшанаа хүндэлөөгүй һаа, гү, али бусаһаа багаар зооглуулбал, үлэмжэ эшэгүүритэй гэжэ тоологдодог. Эдеэлхэ дуратай гү гэжэ айлшаһаа һурахань мүн лэ таагүй гэжэ тоологдодог». Эртэ урдын монголшуудай заншал, һүзэг бэшэрэл, ажаһуудалайнь бусад шэнжэнүүдые мүнөө үеынхитэй сасуулхадаа, тэдэнэй хуушан хэбтээ тогтууритай байһые тэмдэглэнэ. Тиин «Плано Карпиниин зураглалнуудые уншахадаа, зургаан эүун жэлэй саана тэдэнэй хэгдэһые мартанаш» гэжэ эрдэмтэ бэшэнэ.

Плано Карпиниин зохёол тушаа Галсан Гомбоевой шэнжэлэлнүүд дорнодохи судалшадай дунда ехэ һонирхол үүсхээ һэн. Бүриород хэлэн дээрэ гараханаань урид энэ статья немец хэлэндэ оршуулагдажа, Петербургда хэблэгдэдэг, Императорска Науканнуудай академиин «Меланжес Азиатикус» гэһэн хэблэлдэ толилогдоо һэн. Мүнөө үеыншье эрдэмтэд Галсан Гомбоевой тус хүдэлмэриие үндэроор сэгнэдэг. Удха шанараа алдаагүйень Н. П. Шастина тэмдэглэһэн байдаг.

«АЛТАН ТОБШО»

Археологиин бүлгэмэй дорнодохи таһагай 1857 оной сентябриин 24-нэй зүблөөн дээрэ гэшүүн-корреспондент Галсан Гомбоев тэрэнэй хэблэлдэ бэлдэһэн «Алтан Тобшо» гэһэн монголой он дараанай бэшэгэй түрүүшын хахадые дурадхаба гэжэ элидхэгдээ һэн. 1857 оной октябриин 26-да тус оршуулгын түгэсхэлые дурадхаһан байгаа.

1857 ондо Оросой археологиин бүлгэмэй дорнодохи таһагай хүдэлмэринүүдэй 6-дахи хубида «Алтан Тобшо» гэһэн, хэнэй бэшэнэн гэжэ тэмдэглэгдэгэгүй монголой он дараанай бэшэгэй гүйсэд текст оршуулгатайгаар толилогдоо һэн. Оролто үгэ соонь ородой мэдээжэ дорнодохи судлалша П. С. Савельев ингэжэ бэшэбэ: «Эрдэмһээ эды шэнээн эртэ хахасуулагдаһан эрдэмтэ Доржи Банзаров он дараанай тус бэшэгые оршуулга, хэлэнэйнь хуряангы тобшо, олон шүлэг, ойлгодосогүй балар мүрнүүдтэй дээрэһээ, хүндэхэн гэжэ тоолодогшье һаа, хэблэхэ хүсэлэнтэй бэлэй... Энэ хүдэлмэрие нааһа барагшын нютагай хэсүү бэрхэ хүн, лама Галсан Гомбоев бүтээгээ».

Хэнэй бэшэһэн гэжэ тэмдэглээгүй, «Алтан Тобшо» гэһэн он дараанай бэшэг. XVII зуунай Монголдохи он дараанай бүхы бэшэгүүдтэл адли, буддын шажанай эндэ батаар һуурижаһан үе сагта бэшэгдэжэ, тэрэнэй нүлөөндэ ороһон тодорхой шэнжэтэй. Энэ шэнжэнүүд гэбэл, тон түрүүн он дараанай бэшэгэй оролто хубинь замби түбиин бии болоһон тухай хөөрөөнһөө болон энэдхэг, түбэд хаашуулай түүхые найруулгаһаа эхилнэ.

«Хэрбээ хитад ба мусульман түүхэшэд монголшуудай гадаада түүхын талаар һураггүй тодорхой баримтануудые үгэһэн байбал, «Алтан Тобшо» болон Сагаан Сэсэн имагтал үндэһэн изагуурта зохёолнуудтал арадай дотоодын ажаһуудал, ойлгосонуудые, һүзэг бэшэрэлнүүдые харууланхай. Энэ таалаар монголой он дараанай эдэ хоёр бэшэгүүд ажаһуудал зураглагшада, этнографта, археологто һонирхолтой баримтануудые олгоно»,—гэжэ П. С. Савельев бэшэһэн байна.

Тэрэ сагай шэнжэлгын болон оршуулгын хүдэлмэриин хэмжээе хараада абабал, он дараанай бэшэгэй текстые, оршуулгые хэблэхэ талаар туйлай ехэ хүдэлмэри Г. Гомбоевой дүүргэһэниинь арсашагүй. Оросой монгол судлалда энэ хүдэлмэри эрдэмэй нээлтэ болоһон юм. Тэрэ сагһаа Галсан Гомбоевой нэрэ монгол судлалда үргэнөөр мэдээжэ болоһон байгаа.

Эрдэмтэд «Алтан Тобшые» Гомбоевой оршуулжа хэблэһэнэй шанар, хэмжээе ондо ондоогоор сэгнэдэг. Академик Б. Я. Владимирцов оршуулгын хүсэд тодорхой бэшые болон текст хэблэлгын дутуу шанартайе тэмдэглэһэн байдаг. Монголшо эрдэмтэд Ц. Жамцарано, Л. С. Пучковский мүн лэ иимэрхүү сэгнэлтэтэй. Гэбэшье тодорхой бэшэ оршуулгые тэмдэглэхэ зуураа Б. Я. Владимирцов он дараанай бэшэгые хэблэхэ талаар эрдэмтэ лама Галсан Гомбоевой гаргаһан горитой оролдолгые онсолһон юм.

«Тэрэнэй оршуулганууд соо зарим тэды дутуу дунданууд байнашье һэн гэлэй... Зүгөөр дорнодохи судлалшадай дунда эгээл түрүүлэн монгол зохёолнуудые ород хэлэндэ оршуулһанай түлөө Галсан Гомбоев удаамуудай ой ухааида һайханаар дурсагдажа ябаха габьяатай. Энээнэй ашаар монголшуудай эртэ урдын дурасхаал бэшэгые ород уншагшада хүргөө һэм шуу», — гэжэ мэдээжэ монголшо Н. О. Шаракшинова бэшээ һэн.

1857 оной эхеэр Археологиин бүлгэмэй дорнодохи таһагай зүблөөн дээрэ Г. Гомбоев Убаша Хунтайжынь толгото ябадал болон дуудтай тэрэнэй хэйгэ сэрэгүүд тухай түүхэ мэ хальмаг хэлэнэй о баб гэжэ мэдэсэйн Тэрэ 1858 ондо «Алтан шодо» хабсаргалта бол лилогдоо юм. Энэ XVI зуун жэлэй эсэг лоһон үйлэ хэрэгүүд раглаһан байгаа.

АРАДАЙ ЗРАГУ НАИРАГЛАЛЬА

«Шидди хүүр» гэһэн боевой ондоо нэгэ хэ ринь монгол үльэрг суглуулбари болоно, географическа бүлгэмэ барлар энэ оршуулые боев бүри 1862 ондо аад, «Этнографическа луулбари» соо тэрэ дэһэн байна.

Г. Гомбоевой хүдэлм хэнэн ороло үгэ соогоо демик Шифнер нигэжэ һан байна: «Эндэ о оршуулагдажа үгтэһэн ди хүүр» гү, али «Ш хүүр» гэһэн нэрээр с даг зохёол хадаа дорн шье монголшуудта, т өрнодохи (баруун аха дүү болохо хальм ташье мүнөө хүрэтэр бүтэн ерэһэн арадай дурдын поэзиин дурасхаа дай дунда түрүшын н нуудай нэгые эзэлдэг».

1858 ондо Гомбоев жа-Буржа» гэһэн м туужа оршуулба. Энэ жые уншагшадтаа дурас журналай редакци и бэшээ: «Дурадхаглаһан жа болбол монгол ура хёолой энээнһээ урид Е до мэдэгдэгүй шахуу б холтой зүйл болоно. Науканнуудай академин лиотекэ соо хадагалагд Эндэхи университедтэ хэлэ заадаг багша, жэ буряад, Академии б теньдэ болон «Археолог бүлгэмэй дорнодохи таһ хүдэлмэринүүд» соо толи дохон шэнжэлгэнүүд суулга гаража үрдиһэн л Г. Гомбоев монгол гар шэмэлһээ оршуулаа».

1856 ондо Г. Гомб Санкт-Петербургда нэг ро буряад болон немец х нүүд дээрэ буряад таабар нуудые хэблэбэ.

Тиингэжэ буряад эрдэ лама ород олонинтые, эрдэ тэдые монгол угсаата а дуудай прагуу найрагл домоглолнуудай жэш зүйлнүүдтэй танилсуулж юм.

1852 ондо Г. Гомбоев Н укануудай академин Азиа музейдэ хадагалагдадаг «Д лану Чуга» гэһэн гаршаг хонинной далаар монголшуу дай эртэ урдаһаа үзэл хэ арга тухай гар бэшэмэ монгол текстые тайлбарла гаар оршуулба.

ТОБШОЛОЛ

Галсан Гомбоевой шэнжэ хы хүдэлмэринүүд олон б шэшье һаа, удха шанараа раа горитой ехэ юм. Тэдэ соо Монголой болон Түб Азиин түүхын, хэлэ бэшэгэй, шажан мүргэлэй, этно графиин асуудалнууд шэнжэ лэгдэжэ, академигүүд Б. Я. Владимирцов, С. А. Козин тэрэшэлэн гансашье манай ороной бэшэ, харин хилы саанахи олон оронуудай эрдэмтэд хүдэлмэринүүдынь баримталан тэмдэглэһэн байдаг.

Петербургда Галсан Гомбоевой ажаһуулһан, ажалаһан үе шатые тодорхойлодоо, «Санкт-Петербургские ведомости» гэһэн сонин нигэжэ бэшээ һэн: «Долоон шахуу жэл соо нинслэл хотодо байхадаа, Гомбоев монгол уран зохёолой талаар нятта нарин хүдэлмэринүүдээрэ дорнодохи судлалшадай дунда хүндэтэй боложо, арюун сэбэр, залан хонгор зайгаараа бултанай инаглал талархалда хүртэһэн байгаа».

Галсан Гомбоев 1863 оной июлиин 11-дэ Петербургда наһа бараһан юм. Нинслэлэй хэблэл буряад эрдэмтын, ородой дорнодохи судлалай мэдээжэ түлөөлэгшын дурасхаалые хүндэтэйгоор тэмдэглэлһэн байдаг. «Биржевые ведомости», «Иллюстрированная газета», правительствын «Санкт-Петербургские ведомости» гэһэн сониннуud эрдэмтын наһаннаа нүүшэнэнтэй дашарамдуулан, некрологуудые хэблэжэ, шэнжэлхы хүдэлмэринүүдынь, Эсэгэ ороной дорнодохи судлалда горитойхон хубитынь үндэроор сэгнээ һэн.

Тэрэ гэһээр 130 шахуу жэл үнгэрбэ. Энэ хугасаада дорнодохи судлал холо ураншаа дабшажа, шэнжэлгын онол арганууд үндэһөөрөө хубилаа. Гэбэшье монголшо эрдэмтэ Галсан Гомбоевой хүдэлмэринүүд, плангала эхэ бэшэгүүдые шэнжэлгын талаар, удха шанараа мүнөөшье хүрэтэр алдаагүй.

Д. УЛЫМЖИЕВ,
профессор, Россий Федерацийн эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша.

Поэт Дансаран Доржогутабайн 60 наһанай ойдо

ОНОЙ ЗАЛААДА, ҮРЫН ТҮРҮҮДЭ

Дансаран Доржогутабайн 60 наһанай ойдо тэмдэглэгдэ. Тэрэ 1933 онд Ленинскэй комсомолой Центральнай комитетэй харгалзаһан Монгол ардын хувьсгалтан Дансаранай нэрэмжэтэй Монгол ардын хүүхэдэй сангаһаа стипендиэ хүлээн авадаг, Москвагаа Ленинскэй комсомолой Центральнай комитетэй харгалзаһан Ленинскэй комсомолой Москвагийн хотодо байдаг

Һүрөөтэ жэлнүүдэй баатарнууд

«ХОЁР ДАЙНДА ХАБААДААБ...»

Энэ шогууша, хүхюун, хэзээдэшье гуниг гашуудалда дарагдажа ябадаггүй үбгэнтэй түрүүшынхиеэ танилсахадаа, хирэ болоод лэ дайнай ветерануудай госпитальдо орожо, эмшэлэлгэ гарадаг хүн гэжэ огто һанаагүй байгааб. Басаганиинь минии нүхэрэй хүбүүндэ хадамда гараха болоод, хадаг табихаяа ерэһэн байгаабди.

«Хүлисөөрэйгты, худанар. Түрүүн хөөрэлдэһэн болзороо маашань болгохо баатай болообди даа. Дайнда ябахадаа шархатаһан аад, тэрэмни хаа-яа өөр тухайгаа һануулдаг. Үнөохи хоёрдохи гэрии шахуу болоһон госпитальдоо орохо баатай болохомни. Хүлисэгты», — гэжэ Ёндон Жигмитович Жигмитов хирбээ хара һахал дорогоо уриханаар энеэбхилэн дуулгаа бэлэй.

Хабар байгаа... Бидэнэр дахиншаа уулзабабди. Тэрэнние үглөөдэрынь ерэхэеэ байгаа Агуу Илалтаар халуунаар амаршалаад, һаруул, зохидхон таһалга соо орожо, удаан хөөрэлдэбэбди...

Граждан дайнай түлэг дундаа бурьялжа байгаа 1918 ондо хагсуу хүйтэн январиин эхиндэ тэрэ алтан дэлхэй дээрэ мүндэлһэн юм. Үндэр хүшэр лэ саг байгаа һааб даа. «Колхозуудай бии болоһон сагые һанаа бүзэб даа. Эсэгэмни Жигмит Цыпгунович Дондоков, эхэмни Цыренжит Балдановна Дондокова хоюулан колхозниууд байһан юм. Манай Сэлэнгын аймагай Юроо нютагта дайнай урда «Улаан Уданга», һүүлдэнь Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоз байгаа, байна»,— гэжэ ветеран дурсана.

Колхоздоо энэ, тэрэ ажал хэжэ ябатарнь, 1938 ондо Улаан Армиин албанда татаба. Тиихэдэ Халхын-Гол шадар япон булимтарагшадые бута сохилгоидо хабаадалсаа. «Маанад ходо һүни ябажа, ехэ нюусаар ябаашагдаа һэмди. Тиимэһээ гэнэ бии болоһон манай пулемёдууд японецуудта хүлсэгдээгүй юумэн болоол даа. Одоол тэдэнние хиргажал гараабди, ехэ гээлтэнүүдтэйгээр сухарюулаабди. Пулемет гээшэшни аймшагтайхан буу гээшэ. Шадамар гарта ааб даа»,—гэзд үбгэн энеэхэ юм.

1989 ондо Халхын-Голдо түйлагдаһан Илалтын 50 жэлэй ой болоходо, Ёндон Жигмитович Монгол орон айлшаар ошожо, медаляар шагнагданхай, үнэтэ бэлэгүүдтэ хүртэнхэй монгол арадай һайшаал, баяр баясхалангаар дулаасуулагданхай бусаа бэлэй.

Үндэр, туранхай бэстэйшье һаа, саб гэмэ, сэхэ, огсом шэнжэтэй, хэзээдэшье шогтойгоор энеэбхилхээр бэлэн хурса, залуу харасатай, миһэрэлыень нюун, енгүүрхэнгээр хүдэлдэг хирбээ хара һахалтай, бодолгото болоходонь, томоотойгоор уршалаатадаг, үндэр, сэбэр духатай энэ хүн байрадаа ородоо һуунагүй. Харайһа бодоол лэ, энэ, тэрэ юумэсэ харуулна, ойлгуулжа үгэнэ.

1940 ондо сэрэгэй албанһаа бусаад, хорин хоёртой Ёндон тиихэдэ гүрэнэй завод гээд нэршэдэг байһан (мүнөө авиазавод ааб даа) газарта ажалда орожо, самоледуудые шэрдэгшэ мэргэжэлтэй болоһон юм. Тэд амгалан тайбан, даршин игсуун үнэргүй замби доро ажалаа хэзд, амар заяатай ябаха сагынь тон богонихон байшоо. Халхын-Голойхиһоо бүри аймшагтай, һаһанайнь магад гол, шиндхэхы хуби болоһон дайн ерээ бшуу...

1942 оной майн һүүл багаар Ёндон Жигмитович Жигмитовэй ээлжээн ерэбэ. Шэтын областиин түмэр замай 77-дохи разъезд дээрэ 321-дэхи стрелково дивизи бүридхэгдэжэ байгаа. «Одоол тэрэшни манай Забайкалиин дивизи байгаа. Гол түлэб Буряадта, Шэтын, Эрхүүгэй областнуудта хүн болоһон зон бүридэлдэнь ороо һэн. 1015 сэрэгшэдынь манай буряад яһатан байгаа бшуу —гээд, ветеран хөөрэнэ. — Тэрэл 1942 ондоо манай дивизи Сталинград шадар эльгээгдэжэ, генерал Чуйковай 62-дохи армиин бүридэлдэ оруулагдажа, Клетскэ плацдарм дээрэ дайшалхы замаа эхилээ бэлэйдби».

Сталинград шадар болоһон байлдаан тэрэ дайнда шиндхэхы удха шанартай байһан юм. Эндэ манай Илалтын заабол туйлагдаха байһаниинь тодороо. «Гайтайл газарта орошоо бэлэйбди. Арай шамай гэжэ хэдэн дабхар гэр соohоо фашистнуудые һамна сохижо гаргаад, дээдэ дабхарһаа доошоо буутаршни, нэгэдэхи дабхарташни немецүүд бии болошоод, табингүй буудажа байхал даа. Одоол худхаляатайл байгша һэн. Тэрээн соohоо хайшан гээд амиды гараһанаа мүнөө болотор ойлгожо ядадагби», —гэхэдэнь, Ёндон Жигмитовичэй үндэр духань уршалаатан барайгаад, таһалга соомнай, хон-жэн болоно.

Сталинград шадар баатар габьяа харуулһан 321-дэхи стрелково дивизидэ «82-дохи стрелково гвардейскэ» гэһэн нэрэ зэргэ олгогдоо бэлэй. Гадна Украина сүлөөлэгдээ хабаадалсахадаа, Запорожско, Улаан Тугта, Богдан Хмельницкиин орденто болоһон байха юм.

Донской, Украиный 3-дахи, Белоруссиин 1-дэхи фронтнуудай бүридэлдэ ороо, Ёндон Жигмитовичэй алба хэдэг часть Сталинградһаа саашаа тогтон торонгүй дабшажа, Запорожи, Одессэ, Ковель, Варшава, Познань хотонуудые сүлөөлэлсөод, Берлиндэ дайгаа дүүргээ бэлэй.

Ёндон Жигмитович ехэ нарин хүн байба. Тиимэл хадань «дайшалхы нүхэр» пулемедынь нэгэтэшье аараа агшаагүй байгаа хаш. Хэдэн альбом урдамни табихадань, нэгэн соонь дивизиинь дайшалхы зам харуулагданхай, нүгөодэ соонь дайшалхы нүхэдэйнь зурагууд суглуулагданхай, гурбадахи соонь эльдэб һонинууд ехэ зохидхоноор шэдээтэй...

Лаб һуужа харанабди. Һонинуудай нэрэнүүд эльдэб. «Наддниировская правда», «Слава шахтера», «Ленинский прапор», «Правда Бурятии», «Буряад үнэн». «Вперед», «Красная Селенга»... Саашань харахада, олон фото-зурагууд. Угаа олон. Нэгэн дээрэнь таниһан зоноо харажаб. Тэндэ манай хүряахай Галсан Цыренович Морохонов, Иван Федорович Хаустов, Семен Митыпович Дугарон, Иван Константинович Залуцкий гэгшэд зогсоно.

«Бишье нүхэдөө мартадаггүйб, нүхэднишье намайгаа мартадаггүй. Манай ветерануудай советэй түрүүлэгшэ, дайнай үедэ взводой командир байһан Александр Иванович Плехов мартаггүй намайе ходо үридаг. Тиимэһээ илангаяа Украиный олон хото, тосхонуудаар айлшалааб», — гэжэ Ёндон Жигмитович хэлэнэ.

Дайнай һүүлдэ мал үсхэбэрилдэг туршалгын «Юрөө» станцида бригадираар, «Темник» совхозой «Облепиховый» отделениие эрхилэгшээр ажаллаа. Пенсидэ гараад, Эрхирэг тосхон нүүгээ һэн. Тэрэ гэһээр эндээ байна. «Үхибүүдтээ дүтэлхэ, шадаа һаа туһа хүргэхэ һанаатай һаабзабди даа»,—гээд түрэл нютагһаа юундэ ябаһан тухайгаа Ёндон Жигмитович ойлгуулна.

Гвардиин ахалагша сержант Ёндон Жигмитович Жигмитов Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай 1 шатын, Улаан Одоной орденуудаар, «Шэн зоригой түлөө», «Дайшалхы габьяагай түлөө», «Сталинградые хамгаалһанай түлөө», «Варшавые сүлөөлһэнэй түлөө», «Берлинние абаһанай түлөө» болон бусад медальнуудаар шагнагданхай.

«Хүнэй жаргал гэжэ гү? Ажал, юрэл ажабайдал, үхибүүд, агааараар дүүрэн сээжээр амилха гээшэ гү? Хэн мэдэбэ даа?»

Ёндон Жигмитович Анна Дашинимаевна хоёр дүрбэн үхибүүдтэй юм. Ехэ хүбүүн Дашанимань Илалтын туршалга-үйлэдбэриин ажахыда зүгышэнөөр ажалладаг. Тамара (нүхэрэймни бэри) БНЦ-дэ инженерээр хүдэлжэ байһанаа, олзын хэрэг эрхилнэ. Принэнь Таксимодо ажаллажа байһанаа, үхибүүтэй болоод, мүнөө гэртээ һууна. Бага басаган Наташань Таксимодохи худалдаа наймаанай нэгэдэлдэ ахамад бухгалтераар ажалладаг юм.

«7 аша зээнэр бии. Хоёрынь хүбүүд. Манай зүрхэ баясуулдаг, ажаһууха хүсыемнай дэгжээдэг зон гээшэл даа. Эдээнээ хаража ябахаһаа һайхан юун байхаб? Саашаа юу хүсэнэбши гэжэ гү?—Ёндон Жигмитович мэхэтэйхэнээр энеэбхилэн нам руу харан һуутараа, һанаа алдан, томоотой болобо.— Хоёрхон жэл болоод, Агуу Илалтын 50 жэлэй ой гүйсэхэнь. Тэрэ болотор амиды мэндэ ябаа һаа, одоол талаантай хүнби гээд өөрыгоо тоолохоб. Фото-зураг гү? Байха, байха...»

Ёндон Жигмитович хүнгэхэнөөр бодоод, альбом соohоо фото-зураг гаргажа намда һарбайба. Тэрээн дээрэнь тэрэ өөрөө таниигдаагүй генерал-полковниггтой буулгаатай байба. «Ротымни командир, капитан Федот Филиппович Гайворонский гээшэ. Айхабтар һайхан сэдьхэлтэй хүн. Намайгаа мартадаггүй, — гээд Ёндон Жигмитович амаршалгын обоо-хүбөө открыткануудые харуулба, — Ходо амаршаллаг. Москвада оло дахин айлшалаа һэм. Дайшалхы нүхэсэл гээшэ иимэл байдаг ха юм даа».

Ехэ дулаахан, уриханүдэр байһанаа, һая болоһон шуурга һануулан, дошхон һалхин буугаад абана. Бидэнэр газаа хахасабабди. Тиихэдээ дэлхэйн түүхын, тон аймшагтай дайнай дүлэн соohоо амиды мэндэ гараһан энэ хүн үшөө ута наһа эдлэһэй даа гэжэ һанагдаба. Гарыемни адхаад: «Пенсиеэ абаха үдэрни. Нигээд ошохомни. Түрүүшынхиеэ барах ехые абахам ха. Илалтын һайндэр эмхидхэхэ мүнгэтэй болохомни. Хүгшэнһоел ялгаад нюуха ааб?»— гээд Ёндон Жигмитович энеэбэ...

Ц. НЫРЕНДОРЖИЕВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ф. Ф. Гайворонский Е. Ж. Жигмитов хоёр.

ДЭЛХЭЙН ОЛОН ОРОНУУДТА ҺУУЖА БАЙГА МОНГОЛ ИЗАГУУРТА АХА ДҮҮНЭРТЭЭ ХАНДАЛГА

Бэлиг абьяас, уран бүтээл болон хүсэл оролдолгоёо ургажа ябаа үетэндөө зорюулжа байдаг Монголой, Буряадай, Хальмаг-Тангчын зохёохы ажалтанай түлөөлэгшэд 1993 оной февраль һарада Буряад Республикын ниислэл Улаан-Удэ хотодо сугларжа, ООН-ой тусхай сессиин абаһан хүүгэдэй эрхын конвенциин дүрим заабаринуудые эрхим хүндэтэйдэ дэмжэн, монгол туургатанай түүхэ, соёл, хэлэ, ёһо заншалай угай үнэтэй баялигые үри хүүгэдтээ дамжуулха зорилгые шухалада тоолон, дэлхэйн олон орондо амидаржа байгаа монгол гарбалта аха дүүнэртээ зорюулһан хандалга-бэшэг гаргаха гэжэ тогтооһон байгаа.

Монгол үндэһэтэнэй хүүгэдэй уран бүтээлшэдэй уласхоорондын эблэлэй, Д. Сүхэ-Баатарай нэрэмжэтэ Монголой хүүгэдэй эмхинн, Монголой Бурхан шажантанай түбэй дэлхэйн үнсэг булан бүридэ һуужа байгаа соёл, хэлэ, түүхэ, ёһо заншал нэгэтэй аха дүү Таанарайнгаа һонорто хандаһан ушар иимэ:

Монгол туургатанай хүүгэдэй уран бүтээлшэдэй эблэл хадаа гурбан жэлэй саана байгуулагдаад ажаллажа байна; хүүгэдэй уран зохёол болон уран һайханай «Унаган» гэжэ журнал хэблэгдэжэ эхилээ; багашуулда зорюулан, һайн үйлэ бүтээһэн авторнуудта «Алтан унаган» гэһэн шан олгогдодог болоо; «Монгол үндэһэтэнэй хүүгэдэй уран зохёол» гэһэн уласхоорондын хэблэлэй газартай болохо шухала хэрэг хараалагдаа: 1994 ондо Монгол Уласай ниислэл Улаан-Баатар хотодо монгол үндэһэтэнэй хүүгэдэй уласхоорондын түрүүшын наада үнгэргэхэ бэлэдхэл хэгдэжэ байна; саашаа монгол үндэһэтэнэй хүүгэдэй хүмүүжэлэй уласхоорондын академи байгуулхаар түсэблэгдэнэ гэжэ гүн талархалтайгаар тэмдэглэнэбди.

Алибаа политическэ хараа бодол, үзэл сурталда хамаархангүйгөөр, нимгтал монгол изагуурта арадуудай түүхэ, соёл, хэлэ, ёһо заншал, ажаһуудалайнь зан заншалые хойто үеынхидтөө дамжуулха гэһэн хүсэлые эрхим дээдэдэ тоолон, дэлхэйн соёл болбосоролдо оруулһан ахамад үетэнэйнгөө хубитые үндэрөөр сэгнэн ашаглаха, газар дэлхэй, байгаали оршоноо гамнан хамгаалха, Бурхан шажандаа һүзэглэн, арюун сагаан буяниие бэшэрэн шүтэхэ талаар хамтаржа ажаллахада, хүүгэдэй уласхоорондын «Ехэ наадан» шухала удха шанартай байха гэжэ тэмдэглээд, энээндэ үри хүүгэдээ эдэбхитэйгээр хабаадуулхыень дэлхэйн олон түби, улас гүрэнүүдтэ амидаржа байгаа монгол гарбалтадтаа хандан уряалнабди.

«Хүүгэдэй эрхэнүүд тухай» конвенцидэ хамжан нэгэдэһэн Монгол, Орос, Хитад, США, Франци, Энэдхэг гэхэ зэргын, монгол үндэһэтэнэй амидардаг дэлхэйн олон ороной түрэ засаг, олониитын эмхинүүд бидэнэй энэ хандалые хүлеэн абаад, хүүгэдые хүмүүжүүлхэдэ, ёһо заншал, соёлой үнэтэй зүйлнүүд шухала үүргэтэй гэжэ зохихо ёһоор мэдэрхэ аабза.

Мүн хүүгэдэй уран бүтээлнүүдые һолилсохо, ѣараан дэлгэрүүлхэ талаар, уласхоорондын хамтын ажал ябуулгые урмашуулан дэмжэхэ, хүүгэдые хүмүүжүүлгэдэ уг залгамжалгын ёһон ехэ удха шанартай гэжэ мэдэрэн, тэдэнэй гарбал угсаа, һүзэг бэшэрэл, соёлой хамаарал болон эхэ хэлые хүндэлхэ, гадна тэрэ конвенциин заабаринуудые бэелүүлхэдэ, туһаламжа, дэмжэлгэ үзүүлжэ, монгол туургатанай хүүгэдэй уласхоорондын «Ехэ наадые» 1994 ондо Улаан-Баатар хотодо үнгэргэхэдэ, тэрэниие һонирхогшод, дэмжэгшэд, талархагшад болоо харгалзан тэдхэгшэдые олоор хабаадуулха талаар али бүхы арга боломжо, нүхэсэлнүүдые бүрилдүүлэн олгохо бэзэ гэжэ гүн сэдьхэлһээ найдая.

Хүүгэдэй түлөө абьяас бэлиг, зүрхэ сэдьхэл, хүсэл оролдолгоёо зорюулдаг уран зохёолшод, зураашад, хүгжэм зохёогшод, сэтгүүлшэд, артистнар, киногой зохёохы ажалтан уран гартан, багшанар гэхэ зэргын ажалгэжэлэй хүнүүд. түрүүшын үндэһэ бибиһан Монгол үндэһэтэнэй хүүгэдэй тээлшэдэй уласхоорондын эблэлдэ элсэдэгты!

Уласхоорондын нааданай жэнхэни хэрэг бишыхан үринэрнай, Азиин, Америкын, Австралиин алишье түбидардаг, олон зуун жэлэй түүхэтэй монсаатанайнгаа хэлэ, соёл, түүхэ, зан заншэн ёһоор ашаглагты, дуу хатар, хүгжэмнуудта һургагты, хоорондоо үерхэн нүүдэ бэе бэеһээ һайн юумэеэ халан абалсанирхууша һанаамгай шанараа һорин ашаглаты, тиин саашадаа жэл бүри али нэгэн орондоо сугларжа, наадан баярааа заншалаар болгон, удха хэлбэришень улам баяжуулжа эльгэ нэгэтэ бүхы сэдьхэл дүүрэн байгаарайт!

Монгол үндэһэтэнэй хүүгэдэй уласхоорондын «Ехэ наадандa» сэдьхэл һанаанай, мүнөөдрийн талаар туһаламжа үзүүлжэ, хэлэлцэн тэдхэхые хүсэһэн улас орон, можо олониитын, ажахын эмхинүүд болон монгол туургатанай хүүгэдэй уран бүтээлшэдэй уласхоорондын эблэлэй Монгол, Буряад, Хальмаг-Тангчы уластахи һалбаринуудта хүлеэн хаан бэлэн байна.

Манай хандалгые талархан соёрхоһон хүнэй арюун сагаан хүсэл һанаһан соотой тэжэ байха болтогой!

Монгол туургатанай хүүгэдэй уран шэдэй уласхоорондын эблэл, Д. Сүхэ-Баатарай нэрэмжэтэ Монголой хүүгэдэй эмхинн, Монголой Бурхан шажантанай түб — Гэлугийн тэгчинлэн хиидэ эблэл.

Улаан-Баатар хото, 17-дугаар сарай үһан Тахяа жэлэй хабарай тэ... һарын шэнын нэгэн.

СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ

Барилдаан

ЗАЛУУ ХАЛААН УРГАНА

Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар Буряад Республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн һаяхан Спортын байшан соо дүүрэбэ. Спортын хэдэн бүлгэмүүд болон клубуудай зуугаад барилдаашад хабаадаһан байгаа.

— Манай Буряад ороной бэлигтэй бэрхэ хэдэн барилдаашад энэ мүрысөөндэ хабаадажа шадабагүй. Тэд энэ талаар элдэб шалтагаануud бии. Россин суглуулагдамад командын бүридэлдэ ородог хүбүүдэй түхэрсэн желдэз түгэс болэдхэлтэй ябажа шадахагүй ха юм даа. Ушар нимэһээ амарха ёһотой. Тингээшье һаань, залуу барилдаашад һайн талаяа харуулба. Энэнь тус мүрысөөнэй нээлтэ болоно гээшэ,— гэжэ Спортын мэргэжэл дээшэлүүлхэ һургуулиин директор, Россин Федерациин габьяата тренер В. В. Баймеев хөөрэнэ.

Дэлхэйн чемпион Борис Будаевай шанда хүртэхын түлөө уласхоорондын түрүүшынын мүрысөөндэ мүнгэн медаляар шагнагдаһан Түнхэнэй аймагай эдир барилдаашан Дамба Молонов энэнэ удаада эдэбхитэй һайнаар тулалдажа, түгэсхэлэй уулзалгада гараһан байгаа. Дунда һургуули дүүргэжэ ябаһан эдир хүбүүн һүүлшын уулзалгада «Россин эдир наһатан» гэжэ спортын клубай гэшүүн, спортын мастер Самбу Батоевтой тулалдахадаа, арга дуроороо, хаба шадалаараа булигдажа, хоёрдохи һуури эзэлбэ. Саашадаа зуб мүрөөр һорилго хэбэл, Д. Молонов ехэ ерээдүйтэй барилдаашан болохо аргатай. Буряадай худөө ажахын институтай оюутан Григорий Хамгушкеев бронзо медаляар шагнагдаа.

52 килограмм. Энэ шэгнүүртэ манай республикын бэрхэ барилдаашадай нэгэн — уласхоорондын класай спортын мастер Сергей Замбаловай хибэс дээрэ гарахагүйдэнь, һонигүй байхань ха гэнэн һанаамжануудые гараа һэн. Гэбэшье залуу барилдаашад бүхы арга хабаяа гаргажа, гоё һайханаар наадажа, сугларагшадай сэдьхэл ханаагаа. Үнгэрһэн жилдэ Россин түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ һайнаар барилдажа, бронзо медальда хүртэһэн «Динамо» бүлгэмэй түлөөлэгшэ Юрий Патрикеев бүхы уулзалгануудтаа илажа, эрэшүүлэй дундаһаа республикын чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртоо. Тэрэ «БАМ-ай хибэс» гэһэн бүхэроссин мүрысөөндэ илажа гараһан намтартай. Тиихэдээ тэрэ илалта туйлаха хүсэл эрмэлзэлтэй байһанайнгаа түлөө тусхай шагналаар тэмдэглэгдээ. Профсоюзуудай спортын бүлгэмэй гэшүүн, спортын мастер Баяр Цыденов хоёрдохи һуурида гараба. Эндэ тэрэ Юроотэй ябала тулалдаха аргатай байшье, бүхы хаба шадалаа гаргажа шадаагүй.

Удладахи шэгнүүртэ хэдэн залуу барилдаашад тулалдаһан байгаа. «Динамо» бүлгэмэй түлөөлэгшэд — спортын мастернууд Дугар Жамсуев Леонид Ширапжалсанов хоёр һүүлшын уулзалгада ана-мана тулалдажа, табан минутыг туршада илагшые тодоруулжа шадабагүй. Саашадаа гурбан минута соо барилдахадаа, нэгэнииньшье очко абажа шадаагүй. Тиихэдэнь багшанарай институтай оюутан Д. Жамсуев эдэбхитэй байгаа гэжэ судьянар тоолоод, тэрээндэ илалта олгобо. Гурбадахи һуурида гарахын түлөө энэл дээдэ һургуулиин студентнэр Жамса Дашиев Баяр Эрхитуев хоёр хабяяа туршаа. Шанга тэмсэлэй эсэстэ һүүлэй үедэ мэргэжэл шадабаряя эрид дээшэлүүлжэ байһан Б. Эрхитуев 10:8 тоотойгоор шүүбэ.

62 килограмм. Россин чемпион болоһон манай бэрхэ барилдаашадай нэгэн — Улаан-Удын авиационно үйлэдбэриин нэгэдэлэй спортын клубай гэшүүн Юрий Сандаков түгэсхэлэй уулзалгада ««Росинин эдир наһатан» спортын бүлгэмэй түлөөлэгшэ Базар-Сада Дашинимаевтай уулзахадаа, 3:1 тоотойгоор илажа, чемпион болобо.

Бурядай багшанарай институтай студент, спортын мастер Очир Дамдинов бүхы уулзалгануудтаа шалгаржа, түрүү һуури эзэлхэ-нээ гадна, мүрысөөнэй эрхим барилдаашан гэжэ сэгнэгдэн, тусхай шанда хүртэбэ. Түгэсхэлэй уулзалгада тэрэ хүүгэдэй спортын 7-дохи һургуулиин тренер Жамса Лхамажаповые 5:1 тоотойгоор шүүгээ.

Бусад шэгнүүрнүүдтэ Хвича Килосония, Жаргал Элбенов, Баяр Балдоржиев, Андриян Анганов, Игорь Тютрин гэгшэд илалта туйлажа, республикын чемпионууд болобо. Эндэ Россин армида алба хэдэг хүбүүд Х. Килосония, М. Мункожаргалов болон бусад һайнаар барилдажа, бэлигтэй бэрхэ барилдаашад болохо байһанаа харуулаа. Мүн лэ сэрэгэй алба хаагша А. Ангановтай 90 килограммай шэгнүүртэ барилдаһан «Росин эдир наһатан» гэжэ спортын бүлгэмэй түлөөлэгшэ, спортын мастер Баяр Балдоржиев тухай тогтожо хэлэлтэй. Тэрэ шүүгдэжэ ябаһан аад, ехэ хүсэл эрмэлзэлтэй байһанаа харуулжа, һүүлшын секундануудта очко абаад, 5:4 тоотойгоор илажа гараһан байха юм.

Мүрысөөнэй дүнгүүдые согсолходо, нимэ тобшолоо хэжэ болоно: манай республикын бэлигтэй барилдаашадые дэмжэжэ абаха эдир халаан ургажа байна.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

Футбол

«СЭЛЭНГЭ» — «КУЗБАСС» — 1:0

«Сэлэнгэ» — Владимир Абашин, Алексей Похлебаев, Сергей Бобовский (Владимир Чумаков), Олег Таранушенко, Юрий Головко, Олег Соболев, Игорь Россов (Анатолий Пискун), Александр Кондрашин, Александр Алферов, Сергей Кокорин (Леонид Иванов), Вячеслав Марач;

«Кузбасс» — Константин Гусев, Евгений Мишенко, Павел Судариков, Константин Дзуцев, Олег Лебедев, Сергей Ремизов, (Андрей Сковпень), Алексей Андреев, Александр Тихомиров (Валерий Алексеев), Валерий Матюнин, Сергей Болочев, Андрей Дементьев;

Мүрысөөнэй ахамад судья, Россин категориин судья Анатолий Корняк (Омск), инспектор судья Геннадий Моргунов (Эрхүү);

Ажалай Улаан Тугай орденто авиационно заводой «Забайкалец» стадион дээрэ Россин Федерациин түрүү һуури эзэлхын түлөө эзэлжээтэ наадан болоо. Юуб гэхэдэ, Буряад Республикын 25 жэлэй ойн нэрэмжэтэ стадионой нааданай талмай саг зуураар заһабарилгада оронхой.

Наадан үдэшын 6 час 30 минутаһаа эхилбэ. Газаамнай һэрюубтэр, секундын 15—20 метр хүсэтэйгөөр һалхилжа, талмай дээрэ наадахаяа гараһан футболистнуудта хүшэр хүндэ байдал тохёолдуулаа. Шанга һалхин өөдэ добтолһон «Сэлэнгын» футболистнуудта бүришье хэсүү байба: сохиһон бүмбэгэнь буруу тээшээл хадуурха юм. Тиигэбэ ябаһанье, манай футболистнууд һайн хамгаалалта, добтолго эмхидхэжэ, айлшадайнгаа шанга шанга добтолгонуудые саг соонь сарана. Эндэ «Сэлэнгын» хамгаалагшад Бобовский, Таранушенко, Головко, добтологшод Соболев, Россов, Кокорин болон бусад шадамар бэрхээр наадажа, стадиондо сугларагшадай һайшаал, магтаалда хүртэнэ.

«Кузбассай» футболистнууд һалхи руу наадаһан хадаа «сэлэнгынхидһээ» үлэмжэ һайн байдалтай болоһоншье һаа, манай футболистнуудай хамгаалалта дабажа ядана. Тингэбэшье «Сэлэнгын» ворота руу дүрбэ, табан удаа онобшотойхоноор бүмбэгэ сохижо үрдинэ. Энээнниень вратарь Абашин, хамгаалагшад тэрэл зуура абажа, гэдэргэнь эльгээхэ юм. Нааданай түрүүшын хахадай дүүрэхэ тээшээ болоно байха үедэ айлшадай добтологшо Сергей Болочевой хоёр удаа мэргэнээр аад, дээхэнүүр сохиһон бүмбэгэ, штангада туда-аад, гэдэргээ һүрэшөө һэн

Нааданай хоёрдохи хахадта манай футболистнууд һалхи руу добтолходоо, одоол үнэн бэеэ бэелээ. Эндэ «Сэлэнгын» футболистнуудай шанга, эмхи гуримтайгаар добтолжо ороходо, айлшадай футболистнууд яахашье аргаяа барагдахадаа, бүмбэгээ талмайһаа гаратарнь сохихо баатай болоно. Жэшээнь, нааданай хоёрдохи хахадай дүүрэтэр «Сэлэнгын» футболистнууд аяар арба дахин углуулһаа бүмбэгэ сохёо. Нааданай 68-дахи минутын ябажа байхада айлшад воротагайнгаа дэргэдэ буруугаар наадажа, ээлжээтэ добтолгодо ороһон манай добтологшо Вячеслав Марачые унагаажархёо. Ялын бүмбэгэ! Стадионшье хүүешэлэй. Энэ бүмбэгэ мэргэнээр сохиһон манай командын капитан Александр Кондрашин үнинэй хүлеэгдэнэн тоо нээбэ.

Айлшаар ерэһэн «Кузбассай» футболистнууд үнгэрэгшэ жэлэй нааданduудта «Сэлэнгын» командатай 0:0 тэнсэнэн, өөрынгөө стадион дээрэ 2:1 тоотойгоор илаһан байгаа. Эдэнэр манайда ерэхынгээ урда тээ Шэтын «Локомотивта» 2:3 тоотойгоор шүүгдээ.

«Сэлэнгын» футболистнууд зургаан уулзалгаһаа 5 очкотой болоо.

Ээлжээтэ хоёр наада үнгэргэхээ манай футболистнууд Тюменинин «Газовик», Омскын «Иртыш» командануудта айлшалба.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

БУРЯТИ
мүнөөдэрэй ном

«Буряад Республикын ховно Советэй XII сессиин мэдээсэл.

Шиндхэхээр болоһон ... дал. «Харинин хүнэй эр... ажалда абтаба»—Б. Ул... М. Любарь хоёрой ста...

Хүдөөдэ боложо б... хубилалтануud. «Мэрга... тэн ялагаад тоо бурид... болооб?»—Ю. Базаржа... статья.

«Потанино тосхондо б... һон үйлэ хэрэгүүд»—С. ... рикаловай статья.

«Түбэд эмнэлгые б... дээрэнь нэбтэрүүлхын т... оролдохоб»—Л. Лабаров... статья.

«Энэнь юун гээшэб?»— Ешеевагай тэмдэглэл.

Спортын һонинуud.

Сэнхир экран

«Останкино» канал.
7.00—Шэнэ һонин. 7.35 — Үглөөнэй гимнастика. 7.45 — Үглөө. 10.05—Фирмэ ... дуулна. 10.25—«Просто Мария»—фильм. 11.10—Хүгэдэй телевиденин эдэ... 11.50 — Баримтата фильм. 12.50—Пресс-экспресс. 13.0... —Шэнэ һонин. 13.20—«Ст... ционный смотритель» — фильм. 14.25— Баримтата фильм. 15.30—Теннис. 16.0... —Шэнэ һонин. 16.25—Тел... микст 17.10—Блокнот. 17.1... —Мультфильм. 18.10 — Джем. 18.40—«16-тай тэрээнһээ дээшэ наһатай шуулда...» 19.50—Шэнэ ... рэнүүд. Концерт. 20.00 — «Просто Мария» — фильм. 20.55—В. Этуш. 21.40 — «Амгалан нойрсогты, ба... шуул!». 22.00—Шэнэ ... нин. 22.25—Футбол. 24.0... —Парадиз-коктейль. 01.00 — Шэнэ һонин. 01.25— Юу... шье боложо магадгүй. 01.55 —Пресс-экспресс. 02.05 — Баримтата фильм.

«Росси» канал.
9.00—Мэдээнүүд. 9.25 — Шударгы бэрхэ хүнүүдэй ... 9.55 — Үглөөнэй концерт. 10.15—«Безумная Лорна»—фильм. 12.15 — Хоозорин хатан. 13.00—«Санта-Барбара». 174-дэхи сери. 13.50— Манай саад. 14.20—Бусалт... 14.40—Таряашадай асуулда... 15.05—«Хроника пикирующего бомбардировщика» — фильм.

Буряадай ТВ.
16.20 — Мультфильмнуud. 17.30—Сагай сууриан. 18.10 —Байгал. 18.30—Һанаага... зобожо байһан юумэн ту... хайгаа...

«Росси» канал.
18.55 — Россин Федерациин Верховно Советэй сесси.

Буряадай ТВ.
19.25 — Мультфильм. 19.35 — Буряадаар хэлэ... 19.40—Бангал. 20.00—Сонносхолнууд.

«Росси» канал.
20.10—Конституциин проект зүбшөн хэлсэнэбди. 20.50— Үдэр бүрин һайндэр. 21.00 —Мэдээнүүд. 21.25—«Санта-Барбара». 176-дахи сери.

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д. РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТО ХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакциин ажалша коллектив.

Манай адрес:
670000. Улаан-Удэ, Калашниковиин үйлсэ, 23 «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакциин телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшоной — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин—2-50-52, секретариадай—2-66-76, таһагууд: советүүдэй хүдэлмэриин бэ ниитын эмхинүүдэй —2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36, (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; 2-67-81 олониитын хүдэлмэриин бэ мэдээсэлэй— 2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнүүдэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй — —2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда — 3-42-19, Закаменскда —30-61. Хоринскдо —2-31-67.
Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери— —2-23-67. вахта—2-56-62.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһаг хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 7500.
Стереотипта тушаагдаһан саг: 20.50.

Буряад Республикын Хэблэлэй ба олондо мэдээсэлгын министерствэдэ 69-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай.
Газетэ республиканска типографида хэблэгдээ. Директорэйнь телефон 2-40-45.